

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

עולה מכך שאביו של אברהם היה עובד אלילים. מכאן המדרש על כך שבילדותו שבר אברהם את פסילי אביו. כשתרח שאל אותו מי עשה זאת סיפר הילד שהפסילים רבו ביניהם, "ועמד זה הגדול שביניהם ושבר את כולם".

אמר לו, מה אתה משטה בי - כלום יכולים הם?

אמר לו: ולא? ישמעו אוזניך מה שפיך אומר...¹

על פי קריאה זו, אברהם היה איקונוקלסט, מנתץ אלילים, שמרד באמונת אביו.

הרמב"ם, בעל הנטייה הפילוסופית, ניסח זאת קצת אחרת. תחילה, הוא אומר, האמינו בני האדם באל האחד. לימים החלו להקריב קורבנות לשמש, לירח ולכוכבים ולשאר איתני טבע, בהיותם ברואיו או משרתיו של האל האחד. עבר זמן, והם החלו לסגוד לכוחות טבע אלה כאל אלים בפני עצמם. אברהם, שהשתמש בשכלו, הוא שהבין כמה לא הגיוני הוא לעבוד אלים רבים:

כיוון שנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, ולחשוב ביום ובלילה, והיה תמה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד, ולא יהיה לו מנהיג; ומי יסבב אותו, לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו לא מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה הטיפשים. ואביו ואימו וכל העם עובדים עבודה זרה, והוא היה עובד עימהן. וליבו משוטט ומבין, עד שהשיג דרך האמת, והבין קו

פרשת
לך לך

ילדינו הולכים הלאה

הקריאה לאברהם הפותחת את פרשת לך לך נדמית כאילו באה משום מקום:

לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך.

שום דבר לא הכין אותנו לעזיבה המוחלטת הזאת. לא זכינו לתיאור של אברהם מסוג התיאור של נוח שהקדימה התורה לפנייה אליו ("נח איש צדיק, תמים הָיָה בְּדֹרֹתָיו. אֵת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ"). גם לא ניתנה לנו סדרת הצעות אל ילדותו ונעוריו, כפי שעשתה התורה במקרה של משה. דומה כי הקריאה אל אברהם היא שבירה פתאומית של כל מה שהכרנו. למראית עין אין הקדמה, אין הקשר, אין רקע.

לכך יש להוסיף פסוק מוזר המופיע בנאום האחרון של יהושע, יורשו של משה:

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: בְּעֵבֶר הִנָּהוּ יֹשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אֲבֹרָהּ וְאַבִּי נָחוֹר, וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים (יהושע כד, ב).

הצדק, מדעתו הנכונה; וידע שיש שם אלוה אחד, והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכול, ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו (הלכות עבודה זרה א, ב).

המשותף בין המדרש לרמב"ם הוא חוסר המשכיות. אברהם מתגלה בשני המקורות כרדיקל המתנתק מכל מה שקדם לו. אך למרבה ההפתעה, הפרק הקודם בתורה, עוד בסוף פרשת נוח, מציע נקודת מבט אחרת:

וְאַלֶּה תּוֹלְדֹת תָּרַח. תָּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם, אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן; וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט ... וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֶת שְׂרֵי פִלְתּוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיְהִי יְמֵי תָרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֹתָיִם שָׁנָה, וַיָּמָת תָּרַח בְּחָרָן (בראשית יא, כז-לב).

משתמע מכאן שאברהם לא שבר את הכלים ביחסו לאביו אלא להפך, המשיך במסע שאביו התחיל.

איך אפשר ליישב בין הפסוקים? כיצד אומר ה' לאברהם ללכת מארצו וממולדתו ומבית אביו, אם הוא הלך עם אביו חלק מהדרך ממולדתם אל ארץ כנען? הדרך הפשוטה ביותר, שרוב המפרשים נוקטים, היא לומר שהפסוקים אינם מופיעים על פי סדר הזמנים. הקריאה לאברהם, בתחילת פרשתנו (פרק יב), הייתה קודם. אברהם שמע את הזמנתו של ה', וסיפר על כך לאביו. המשפחה יצאה כולה לדרך, אבל תרח עצר באמצע הדרך, בחרן (כמסופר בפרק יא). תיעוד מותו של תרח מובא בתורה לפני תיעוד הקריאה לאברהם, אך המסע לחרן ומות תרח קרו אחר

כך. השינוי נעשה כדי להגן על אברהם מפני האשמה שהוא לא כיבד את אביו הזקן ועזבו (כך מבאר רש"י בעקבות מדרש חז"ל).

אך יש אפשרות מתבקשת נוספת. התוכנה הרוחנית של אברהם לא באה משום-מקום. תרח כבר התחיל בתנועה עראית לקראת אמונת הייחוד. ילדים משלימים את מה שהוריהם התחילו.

למרבה העניין, גם המקרא וגם חז"ל הבינו את האבהות האלוהית ככזאת. התורה דייקה בלשונה. על נוח היא מספרת "אֵת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ" (בראשית ו, ט), "את" במובן "עם", ואילו לגבי התהלכותו של אברהם היא בוחרת מילת יחס אחרת. אברהם אומר לעבדו "ה' אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנָיו" (בראשית כד, מ), ואלוהים עצמו אמר לאברהם "הִתְהַלַּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים" (בראשית יז, א). ה' מראה את הדרך, ואז קורא לילדיו להמשיך בה הלאה, לצעוד לפניו.

אשר לחז"ל, באחת הסוגיות המפורסמות ביותר בתלמוד הבבלי² מסופר כיצד הכריעו חכמים נגד דעתו של רבי אליעזר על אף שהיא נתמכה בידי בת קול משמיים. הסוגיה ממשיכה ומתארת מפגש בין רבי נתן לאליהו הנביא. ר' נתן שואל את הנביא איך הגיב הקב"ה לרגע ההוא, עת הוכרעה ההלכה ברוב קולות בניגוד לבת קולו. אליהו השיב שהקב"ה חייך ואמר "ניצחוני בניי! ניצחוני בניי!"

ביהדות, להיות הורה פירושו לפנות מקום שהילד יוכל לצמוח בתוכו. למרבה התדהמה, הדבר נכון גם לגבי אביו שבשמיים כלפינו, בניו. במילותיו של הרב יוסף דב סולוביצ'יק:

בורא עולם מיעט את דמות היצירה ושיעור קומתה
כדי להניח מקום ליציר כפיו ולעטר את האדם בכתר
של בורא ויוצר.³

הרעיון מתבטא בהלכה בעניין יחסי הורים וילדים. מצוות כיבוד
אב ואם אמורה בעשרת הדיברות, והתורה אף מצווה על יראתם,
אך הרמב"ם מסייג ובפסיקתו מזהיר את ההורים:

אף על פי שבכך נצטוונו, אסור לאדם להכביד עולו
על בניו ולדקדק בכבודו עימהם, שלא יביאם לידי
מכשול, אלא ימחול ויתעלם: שהאב שמחל על כבודו,
כבודו מחול.⁴

סיפור אברהם יכול להיקרא בשתי דרכים, בהתאם לדרך שבה אנו
מיישבים בין סוף פרק יא ופרשת נוח לתחילת פרק יב ופרשת לך
לך. קריאה אחת מדגישה את שבירת הכלים. אברהם עוזב הכול
ופרץ דרך חדשה. הקריאה האחרת מדגישה את ההמשכיות. תרח
אבי אברהם התחיל במאבק נגד האלילות. הוא יצא לדרך הארוכה
אל ארץ כנען, אשר תהיה לארץ הקודש, אך עצר באמצע הדרך.
אברהם השלים את המסע שאביו התחיל.

ואולי אותה עמימות מצויה בילדות עצמה. לפעמים, במיוחד
בגיל ההתבגרות, אנחנו מספרים לעצמנו שיצאנו מהמסלול
שהתוו לנו הורינו ושנאנחנו פורצים לדרך חדשה שהיא לגמרי
שלנו. רק במבט לאחור, כעבור שנים, אנחנו מבינים כמה אנחנו
חייבים להורינו; איך אפילו ברגעים שבהם הרגשנו ככל מאורנו
שאנחנו יוצאים למסע ייחודי משלנו, הגשמנו למעשה את הערכים
והשאיפות שלמדנו מהם. זה התחיל בקב"ה בכבודו ובעצמו,
שהשאר – ועודו משאר – מקום לנו, ילדיו, ללכת קדימה בעצמנו.

סביב שולחן השבת

1. אילו כוחות נפש דרושים כדי להשאיר דבר מוכר מאחור
למען דבר בלתי־ידוע?
2. מה ההבדל בין אומץ למרד?
3. אברהם ותרח לא תמיד הסכימו זה עם זה; ובכל זאת,
אילו דברים למד אברהם מתרח?

1 בראשית רבה לח, בתרגום ספר האגדה.

2 כבא מציעא נט ע"ב.

3 הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, "איש ההלכה", בתוך סולובייצ'יק, איש ההלכה –
גלוי ונסתר, ירושלים: ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ולתרבות
תורניים בגולה, תשנ"ב, עמ' 89.

4 הלכות ממרים ו, ח.